

Kyrychenko O. V. Actual problems of operational-search combating crimes against public safety (after the survey of internal affairs officers). The results of the survey of employees of criminal investigation Department and special units for combating organized crime of the bodies of internal Affairs on actual problems of the detective combat crimes against public security are described in the article. In the base on the analysis of the results of the survey author indicates: 1) combating organized crime is no need to withdraw from the functions of departments of criminal investigation and combating illicit drug trafficking; 2) the effectiveness of investigative opposing the formation of gangs, criminal organizations and illegal paramilitary or armed groups, as well as illicit trafficking in firearms, ammunition, explosives defined as insufficient; 3) work of emergency tacit workers during combat crimes against public safety, implementation of operative-investigative prevention of these crimes, detection of latent crimes and establishing the persons who committed them, is not effective enough; 4) the main sources of intelligence information are freelance tacit workers and the public by holding directly operational employee investigative activities by conducting operational and technical measures; 5) exposing the criminal activities of persons is carried out mainly according to the materials of the criminal proceedings; 6) the operational units are not sufficiently protected with special technical means for documenting the facts of criminal activity of persons committing crimes against public security; 7) insufficiently evaluated the effectiveness of the interaction between departments of criminal investigation special forces of combating organized crime) with other services and divisions of the police Department, other law enforcement agencies and the courts during combat crimes against public safety; 8) in the future we should expect an increase in the number of all types of intentional crime against public security.

Keywords: *crimes against public safety, investigative response, method, survey, questionnaires, internal affairs bodies.*

Надійшла до редакції 09.06.2014

Кисельов І. О.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.611

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА АБО ЗАМАХУ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Досліджено обстановку вчинення умисного вбивства або замаху на нього в кримінологічному аспекті. Здійснено аналіз окремих елементів та особливостей обстановки (ситуації) вчинення умисного вбивства. Визначено роль та місце злочинця та жертви умисного вбивства в конкретній обстановці, ступінь впливу обстановки на дії злочинця та жертви. Подано класифікацію ситуацій, які передують умисному вбивству або замаху, з урахуванням проведеного дослідження вироків суду та кримінальних справ минулих років.

Ключові слова: *особа злочинця, умисне вбивство, злочинна поведінка, криміногенна ситуація, обстановка вчинення злочину.*

Постановка проблеми. Будь-яке злочинне діяння вчиняється у певний час, в певній обстановці та в певному місці. Для окремих видів посягань чинний Кримінальний кодекс України встановлює обов'язковість названих вище

ознак. Але навіть якщо вони не є обов'язковими для кримінально-правової кваліфікації діяння, з точки зору кримінологічної цінності, такі відомості становлять окремий інтерес.

На жаль, не всі проведені останнім часом дослідження містять окремі відомості щодо обстановки вчинення тих чи інших посягань. На нашу думку, такий підхід навряд чи можна вважати правильним, адже досліджуючи обстановку вчинення злочину, можна отримати корисну інформацію, яка має важливе значення для запобігання злочинам певного типу.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сутність та проблематика криміногенної ситуації (обстановки, в якій вчиняється конкретний одиничний злочин) неодноразово досліджувалася науковцями і розглядалася у працях А.І. Аванесова, Ю.М. Антоняна, В.В. Василевича, М.Г. Вербенського, Б.М. Головкина, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, А.І. Долгової, В.Ф. Захарова, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.В. Копана, О.М. Костенка, С.А. Шалгунової та ін.

Найчастіше обстановка вчинення злочину розглядається у навчальній літературі у структурі причинно-наслідкового комплексу одиничного (окремого) злочину і, на жаль, майже не береться до уваги при комплексному дослідженні запобігання окремим видам злочинної поведінки. На нашу думку, дослідження сукупності типових криміногенних ситуацій (обстановки вчинення конкретного злочину) дозволяє виокремити закономірності, які мають суттєве значення в подальшому для здійснення заходів запобігання як на загальному, так і на індивідуальному рівні.

Метою статті є аналіз особливостей обстановки вчинення умисного вбивства або замаху, її зв'язку із особою злочинця і жертви, а також ступеня її детермінуючого впливу на умисне вбивство або замах.

Виклад основного матеріалу. Як свого часу зазначав В.В. Голіна, «оскільки переважна частина тяжких насильницьких злочинів учиняється на ґрунті сімейно-побутових, ситуаційно-дозвільних та деяких інших стосунків, то тут вирішальну роль відіграє конкретна життєва ситуація». Життєва ситуація - це одна з ланок причинного ланцюга, котра передуює злочину і котра виникає як нова якість внаслідок сполучення різних за природою і за силою діяння об'єктивних і суб'єктивних криміногенних явищ та процесів, які, впливаючи на свідомість, волю, почуття людини, формують або зміцнюють у неї рішучість скоїти злочин чи штовхають її діяти за першим спонуканням [5, с. 6-7].

Водночас, погоджуючись у цілому з наведеною вище позицією автора, слід наголосити, що конкретній життєвій ситуації відводиться вагома, значна, але не провідна роль. Обстановка вчинення злочину, на нашу думку, тісно пов'язана із такими елементами як особа злочинця та жертва злочину. Саме в конкретній обстановці (в певному місці, в певний час, при певних обставинах) врешті-решт і розподіляються «ролі» злочинця та жертви, розкриваються конкретні моделі поведінки. У науковій літературі найчастіше використовується термін «криміногенна (або несприятлива) ситуація».

Під криміногенною ситуацією розуміють ту конкретну життєву ситуа-

цію, яка склалася в момент вчинення злочину або незадовго до цього, і у взаємодії з його причинами та умовами викликає остаточну рішучість особи вчинити даний злочин. Якщо особа, у свідомості якої вже сформувалися стійкі та глибокі погляди і звички, опиняється в такого роду ситуації, у неї є великі шанси вчинити злочинне посягання [6, с. 48].

Очевидно, не викликає сумніву твердження про те, що за однакових обставин одна особа вчинить злочин, а інша – утримається. Проте, це аргумент не на користь дослідження особи злочинця, замість обстановки вчинення злочину, а на її аналіз з точки зору наявності зв'язку останньої з жертвою та злочинцем.

Перш за все необхідно звернути увагу на те, що найбільша кількість умисних вбивств та замахів на них вчиняється з 18 до 24 години. З вивчених нами випадків, у 49% посягання було здійснене саме в цей час. З 13 до 18 год. вчиняється значно менше вбивств – не більше 23%. Як не дивно, ще менш імовірним часом для посягання є проміжок з 24 до 6 год., а з 06 до 12 год. вчиняється найменша кількість умисних вбивств та замахів на них – не більше 8%.

Аналізуючи дані про місце вчинення злочину, можна дійти висновку, що переважну більшість вбивств та замахів на них було вчинено у квартирах чи домоволодіннях. Вони складають майже 64% з усіх вивчених випадків. Дещо меншу кількість випадків становлять вбивства та замаху, що вчинювалися на вулиці – 28%, причому з них переважну більшість становлять випадки, коли посягання було вчинене не у людних та громадських місцях, а там, де не було сторонніх осіб взагалі.

Приблизно 9% було вчинено у різного роду приміщеннях, які не є за своєю сутністю житловими, а використовуються як допоміжні, це зокрема, сараї, літні кухні, технічні прибудови до будинків. Найменшу кількість посягань здійснюють у громадських місцях, наприклад біля будівель магазинів, підприємств та установ в їх робочий час тощо. Кількість таких випадків не перевищує 7%.

Не можна оминати увагою і спосіб вчинення посягання. На жаль, існує велика кількість способів позбавити людину життя. Серед найбільш популярних слід визнати нанесення ушкоджень у важливі органи ножем або сокирою. На сьогодні це найбільш поширені знаряддя, які використовуються для позбавлення людини життя. У 57% випадків несумісні із життям ушкодження наносяться саме цими предметами. Це, у свою чергу, створює окремі ускладнення у запобіганні протиправним посяганням на життя, адже, наприклад, якщо б найбільш поширеним знаряддям вбивств була вогнепальна зброя, то логічно було б вжити заходів щодо обмеження її в обігу та вжиття заходів, які спрямовані на вилучення тієї, яка в такому обігу перебуває незаконно. Кухонний ніж та господарську сокиру неможливо вилучити з обігу, вони є у переважній більшості будинків, квартир (сокира, зрозуміло, більш поширена у приватному секторі, селі тощо), а тому, при умислі на позбавлення життя іншої людини, який виник раптово, вони часто стають знаряддями та без зво-

лікань «йдуть у хід».

Що стосується інших знарядь, то можна сказати, що приблизно у 21% випадків, в обстановці що склалася, смерть жертві була заподіяна шляхом нанесення побоїв частинами тіла людини – руками, ногами іноді й іншими, наприклад – головою. Такі злочини найчастіше характеризуються тим, що жертвою злочину є або особа похилого віку (пенсіонери), або тим, що між злочинцем та жертвою була серйозна бійка.

Характерність прикладу наведених вище ситуацій ілюструє вирок по справі № 1-177/11 Білгород-Дністровського міськрайонного суду від 20.01.2011, яким засуджено В. за умисне вбивство власної бабусі. Зокрема, «...В., находясь в состоянии алкогольного опьянения в помещении дома, по месту жительства своей бабушки Т., на почве внезапно возникших неприязненных отношений с Т. вступил в конфликт с последней, после чего умышленно, имея умысел на лишение жизни Т., нанес ей два удара кулаком правой руки в область нижней челюсти и левой части лица, отчего последняя потеряла сознание и упала на кровать. Далее В., продолжая свои преступные действия, направленные на лишение жизни Т., которая находилась в бессознательном состоянии, нанес ей умышленно еще два удара кулаком правой руки в левую часть лица, в результате чего Т., согласно заключению судебно-медицинской экспертизы, были причинены телесные повреждения в виде: закрытой внутричерепной травмы в форме кровоизлияний в мягкие покровы головы, раны лица, кровоподтеки лица, левой ушной раковины, закрытый перелом костей носа, закрытый перелом костей нижней челюсти, от которых последняя скончалась на месте...» [1].

Приблизно у 20% випадків смерть була заподіяна певними предметами, наприклад палками, склом, металевими трубами тощо. Менш поширеними є випадки, коли злочинець вдався до удушення жертви, це приблизно 9% випадків. Заподіяння смерті через застосування до жертви вогнепальної зброї обирають лише 6% злочинців, значна частина з яких – особи, які вчиняють посягання на замовлення. Така цифра, на нашу думку, може частково свідчити про некоректність твердження, яке останніми роками активно розповсюджується у ЗМІ, стосовно того, що спрощення порядку придбання вогнепальної зброї призведе до різкого збільшення умисних вбивств. Необхідно зауважити, що кількість вбивств, яка вчиняється за допомогою вогнепальної зброї – мізерна (хоча останнім часом і простежується тенденція щодо збільшення умисних вбивств із використанням вогнепальної зброї), у порівнянні з іншими способами позбавлення людини життя, а тому слід визнати, що сьогодні державний контроль за обігом зброї знаходиться на достатньо належному рівні.

Ті ж особи, які обирають зброю для позбавлення життя інших осіб, як правило, мають її незаконно, а тому часткове спрощення порядку придбання вогнепальної зброї навряд чи зможе суттєво ускладнити ситуацію. Підтвердженням цього сумного факту є останні події в Україні, які призвели до катастрофічних масштабів поширення кількості вогнепальної зброї, в тому числі й

автоматичної, у певних верств населення, які утримують її без законних підстав. Говорити в таких умовах про некоректність спрощення порядку придбання вогнепальної зброї, яке начебто може призвести до збільшення кількості вбивств, на жаль, не доводиться. Разом із тим для справедливості необхідно зазначити, що більшість жертв умисних вбивств або замахів, судячи з матеріалів, проаналізованих у ході дослідження, навряд чи змогли б ефективно захиститися від особи, яка посягала, за допомогою зброї, навіть якщо б вона в них була. Більш того, судова практика свідчить, що дуже часто засоби захисту від посягання як раз і «перетворюються» на засоби позбавлення життя.

Важливе місце в обстановці вчинення злочину мають обставини, які передують самому посяганням. Дослідження саме цих даних може прояснити окремі моменти, які могли залишитися поза увагою та свідомістю як потерпілого (у разі невдалого посягання), так і злочинця, тому до їх аналізу необхідно підходити комплексно.

Так, наприклад, серед усіх вивчених нами випадків, у 56% з них умисному вбивству або замаху на нього передувало вживання спиртних напоїв, найчастіше у великій кількості. Така характеристика обстановки, що передуює злочиніві, є, з одного боку, цінною, адже в ній закладається значний потенціал для запобігання, а з другого – звичайною, адже переважна більшість осіб (на жаль, навіть неповнолітніх) у нашій країні вживають спиртні напої, однак це не означає, що всі вони з однаковою імовірністю можуть стати жертвою умисного вбивства або злочинцем. Тобто таку ознаку слід обов'язково розглядати (як, до речі, й всі інші) лише у взаємозв'язку з іншими. Проте, навіть з огляду на зроблене застереження, слід сказати, що вживання спиртних напоїв значною мірою підвищує імовірність посягання при наявності додаткових факторів. Про це свідчить хоча б той факт, що приблизно 77% умисних вбивств останнім часом вчиняються саме у стані алкогольного сп'яніння.

Поширеною ознакою, яка є характерною для більшості випадків, що передують посяганням, є сварка жертви та злочинця. У 78% випадків посяганням передувала сварка між учасниками конфлікту, до речі, найчастіше саме на фоні вживання алкогольних напоїв. Причому таке вживання не обов'язково повинно бути як з боку жертви, так і з боку злочинця, адже найчастіше наявності стану сп'яніння «вистачає» лише злочинцю. Тим не менш слід врахувати, що 77% посягань у стані сп'яніння співвідноситься із 62% жертв, які також були у стані сп'яніння. Отже найчастіше у побуті у стані сп'яніння знаходиться як майбутній злочинець, так і майбутня жертва. Не дивно, що у цьому випадку кожен четвертий з п'яти випадків посягання пов'язаний із попередньою сваркою на фоні вживання спиртних напоїв.

Цікавим, на нашу думку, є і той факт, що у 27% випадків вчиненню посягання на життя особи передували явно протиправні, але найчастіше незлочинні (не кримінально карані) дії майбутньої жертви, в тому числі і напад на злочинця. Тим не менш даний відсоток розраховано нами з категоричним виключенням випадків необхідної оборони або перевищення її меж. Мова йде виключно про випадки, коли посягання на злочинця було позбавлене ознак

небезпеки, наприклад – звичайна бійка чи штовханина. Водночас не можна цей факт не враховувати, адже такі дії є явно провокативними, а їх відсутність могла врешті-решт і виключити саме посягання з високим рівнем імовірності. Справедливо в таких випадках вести мову про те, що до останнього моменту невідомо, хто саме жертва, а хто злочинець.

Характерно, що 17% посягань вчиняється на фоні відносин неприязні, які можна визначити як тривалі. Тобто такі неприязнені відносини існували тривалий час, а перед самим посяганням набули загострення. Проведене дослідження показує, що майже у 27% випадків близькі жертви та злочинця (найчастіше це відомі одне одному люди) точно знали про таку неприязнь, однак злочин все одно був вчинений.

У 6% випадків з боку злочинця в бік майбутньої жертви явно виказувалися погрози вбивством, однак остання так і не прийняла їх за правду. Найбільш поширені такі випадки у компаніях, коли декілька осіб вживають спільно спиртні напої, між окремими з них виникає сварка, один з них виказує при всіх погрозу щодо позбавлення життя іншого, присутні особи не надають цьому факту значення, після спливу певного часу залишають учасників сварки, а в результаті – відбувається посягання через нетривалий проміжок часу після того, як вони залишають приміщення. Причому в таких випадках злочинець явно не чекає, коли знайомі залишать жертву, часто «мириться» з нею або не звертає уваги, а після того як залишається із жертвою наодинці, між ними так би мовити «вдруге» виникає конфлікт, який характеризується більшою жорсткістю та, відповідно, і діями – посяганням на життя.

На практиці дуже часто зустрічаються випадки, коли більшість з розглянутих передконфліктних ситуацій існують одночасно, чим і забезпечується ескалація конфлікту та посягання на життя іншої особи.

Як приклад можна навести витяг з вироку Зачепилівського місцевого суду Харківської області: «О. протягом останніх трьох років мешкав спільно зі своєю матір'ю С., її співмешканцем М. в с. Червоний Жовтень Зачепилівського району Харківської області, в житловому будинку, який належав М. на правах приватної власності.

О. і М. вели антигромадський спосіб життя, зловживали спиртними напоями, існували за рахунок пенсії, яку отримувала С., а також за рахунок тимчасових заробітків, працюючи по найму у місцевих жителів. Між О. і М. нерідко виникали сварки на ґрунті неприязних відносин в ході вживання спиртних напоїв, які часто закінчувалися бійками.

06.09.2010 року у період з 19.00 до 21.00 години, знаходячись за місцем мешкання, О. спільно з М., а також матір'ю С. і сестрою, розпивали спиртні напої, в ході чого О., будучи напідпитку, за нікчемним мотивом почав лягати з М., матір'ю та сестрою, висловлюватися на їх адресу нецензурною лайкою, сестра з матір'ю покинули вказане вище приміщення, а О. та М. залишилися в домоволодінні вдвох.

Приблизно о 22 год. 50 хв., знову на ґрунті неприязних відносин, внаслідок вживання спиртних напоїв, між О. і М. виникла сварка, яка переросла в

бійку. О., будучи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у дворі домоволодіння М., в ході сварки вирішив скоїти вбивство М.

Реалізуючи свій злочинний намір, О. з метою протиправного спричинення смерті штовхнув М., збив його з ніг на землю, після чого, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого в результаті нанесення численних ударів, і свідомо допускаючи їх настання, умисно наніс удари кулаками і ногами з великою силою по різних частинах тіла, в тому числі в життєво важливі: голову, грудну клітку, живіт. Удари О. наносив близько десяти хвилин, до тих пір, поки останній не перестав подавати ознаки життя» [2].

У даному випадку можна спостерігати наявність відразу кількох обставин, які часто передують скоєнням умисних вбивств або замахів на них, зокрема: розпиття спиртних напоїв, наявність тривалих відносин міжособистісної неприязні, антисуспільний, паразитичний спосіб життя, систематичне зловживання спиртними напоями, постійні сварки та образи, обізнаність родичів про наявність неприязні тощо. Наведений приклад – не унікальний виняток! На жаль, це суворе реальність сьогодення.

Слід також акцентувати увагу і на окремих факторах, які або взагалі створюють можливість, або суттєво спрощують саме посягання на життя. Мова йде про наявність у винної особи предметів, якими у майбутньому спричиняється смерть жертви. Як нами вже зазначалося, посягання з вогнепальною зброєю складають доволі незначний відсоток серед усього загалу, однак більш ніж у половині випадків для посягання знаряддям є побутовий ніж. Така інформація дозволяє припустити декілька варіантів наявності ножа у злочинця в момент посягання, зокрема, він міг бути на місці посягання – це типова ситуація для великої кількості побутових вбивств, які вчиняються у приміщеннях, квартирах тощо, однак він міг бути і принесений на місце вчинення злочину умисно. На жаль, такі ситуації не поодинокі.

Доволі велика частка вбивств, які вчиняються не в житлових приміщеннях, скоюється саме за допомогою знарядь, які злочинцем, а іноді навіть жертвою злочину, були принесені на місце події. Наприклад, вироком № 1-75/11 Суворовського районного суду м. Одеси засуджено Н. Так, «...19.11.2008 г. ооколо 24.00 час. Н. возле магазина «Пицца», расположенного по ул. Лиманной, 17 в г.Одессе поознакомился с Т., с которым там же на улице возле магазина распивал спиртные напитки. 20.11.2008 года ооколо 02.00 час. Н. и Т. проследовали по ул. Лиманной к дому № 5. По пути следования между ними возник конфликт, переросший в драку. В процессе драки Н. и Т. переместились к дому № 10 по ул. Лиманной, где у Н. возник умысел лишить жизни Т.

Реализуя свой преступный умысел, Н. имеющимся при себе ножом нанес несколько ударов по туловищу Т., причинив ему проникающее колото-резаное повреждение передней поверхности грудной клетки слева по оологрудинной линии с повреждением хрящевой части 4-го левого ребра и передней поверхности правого желудочка сердца, в результате чего наступила

смерть Т....» [3].

З огляду на зазначене, можна сказати, що це не одиничний випадок, а аналіз матеріалів кримінальних справ попередніх років показує, що часто потенційні злочинці носять при собі ножі та інші предмети, які можуть і не належати до холодної зброї, однак вони суттєво полегшують вчинення посягання на життя. Це, на нашу думку, є аргументом на користь посилення охорони громадського порядку, зокрема, догляду осіб, які перебувають у стані сп'яніння чи ведуть себе агресивно стосовно оточуючих.

Слід зазначити, що у науковій літературі існують різні класифікації типових кримінологічних ситуацій та моделей поведінки «злочинець-жертва». Наприклад, на думку І.М. Даньшина, серед криміногенних ситуацій можна виділити такі: а) ситуація, яка виникла внаслідок дій самого винного (довів себе до стану сильного сп'яніння, затіяв сварку і т. ін.); б) ситуації, що склалися внаслідок неправомірних дій інших осіб (обман з їхнього боку, загрози, знущання і т. ін.); в) інтенсивні сімейні скандали і конфлікти; г) фізіологічні і емоційні багатоденні біоцикли, внаслідок яких настають неухважність, депресія та ін.); д) екстремальні стани особи через хворобу, втому; е) ситуації, викликані стихійними лихами (повені, пожежі); є) проблемні, конфліктні ситуації тощо [6, с.48].

Аналіз матеріалів емпіричного характеру, а також особливостей, які мали місце перед початком посягання, дає нам підстави виділити деякі типові ситуації, які передують посяганням на життя, зокрема, це ситуації:

а) зіткнення інтересів (обидві сторони конфлікту рівнозначні, опиняються у компанії або у ситуації, де ніхто не хоче показати «слабину» чи залишити поза увагою факт приниження честі та гідності). У таких випадках, вчиненню умисного вбивства чи замаху передуює зустріч таких осіб. Тобто саме таких осіб, а не будь-яких інших, а саме відсутність їх зустрічі чи зустріч менш тривала за часом виключає вчинення умисного вбивства. Ситуацій такого типу – до 30% від загальної кількості;

б) уникнення відповідальності (сама ситуація полягає у вчиненні вбивства, що вчинене з метою уникнення відповідальності). У таких ситуаціях вчиненню вбивства передуює вчинення іншого злочину, найчастіше майнового характеру, коли саме насильство є способом заволодіння майном.

Так, вироком Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 10.03.2011 року № 1-51/11 засуджено С. та П. за ч. 2 ст.187 та п.п. 4, 9, 12 ч. 2 ст.115 КК України. Злочини було вчинено при таких обставинах: «...2 вересня 2010 року близько 3 години ночі підсудні С. та П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою між собою, в м. Хмельнику по вул. Леніна біля супермаркету «Сільпо» з метою заволодіння майном потерпілого Т., який також перебував в стані алкогольного сп'яніння, розбудили його, завели в лісосмугу поряд з міським пляжем і з використанням насильства, небезпечного для його здоров'я, заволоділи його майном: мобільним телефоном «Nokia-5800 black» вартістю 500 гривень, матерчатим чохлом до даного телефону вартістю 5 гривень, мобільним телефоном «LG-

К342» вартістю 150 гривень, стартовим пакетом «Київстар» вартістю 5 гривень із залишком на рахунку 20 гривень, стартовим пакетом «Лайф» вартістю 5 гривень, 2 пачками сигарет «Winston» по 8 гривень за пачку на суму 16 гривень, коробку сірників вартістю 20 копійок та грошима в сумі 4 гривні, а всього майна на суму 705 гривень 20 копійок.

Після цього обидва нанесли ногами по 5 ударів по тулубу та життєво-важливому органу - голові. П. порвав на ньому одяг, викинув у кущі і обидва залишили місце події.

Хвилин через 20 після того за попереднім зговором між собою С. та П. за пропозицією С., з метою приховання розбійного нападу та позбавлення життя потерпілого Т. повернулися до місця злочину. С. кинув на голову Т. дерев'яну колоду, П. наніс удар по голові Т. скляною пляшкою, від чого вона розбилася. На продовження свого умислу С. та П. з особливою жорстокістю ногами наносили удари по різних частинах тіла Т., скручували шию, по черзі намагалися пошкодити хрящі в ділянці шиї, обмотували курткою голову потерпілого, надавлюючи масою своїх тіл, ставали по черзі на грудну клітку, шию, намагаючись задушити його, а П. шматками скла намагався перерізати йому шию, тобто спричинили потерпілому Т. множинні тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя, під час заподіяння яких наступила його смерть...» [4].

У ситуаціях такого типу відсутність попереднього посягання призводить і до виключення посягання на життя – умисного вбивства. Ситуацій такого типу з проаналізованих нами – не більше 3%.

в) ескалація конфлікту (особливість полягає у наявності тривалих неприяжених відносин). У ситуаціях такого типу наявність тривалих відносин неприязні прямо детермінує посягання на життя, тобто вчиненню вбивства передують такі відносини. Відсутність таких відносин чи примирення сторін, які конфліктують, прямо виключає і можливість посягання. Серед проаналізованих ситуацій – до 17% таких випадків.

г) вживання алкоголю (сама ситуація полягає у наявності спільного вживання алкоголю або у вживанні алкоголю конкретною криміногенною особою). Відсутність стану сп'яніння у конкретних осіб виключає посягання через низку закономірних причин – відсутність сварок, здатність до стримування, координація рухів, сприйняття інформації тощо. Серед проаналізованих випадків – 56% таких ситуацій.

д) протиправна поведінка жертви (ситуація характеризується протиправністю та неприйнятністю поведінки майбутньої жертви по відношенню до злочинця). Відсутність протиправності чи стримування власних емоцій, дії в межах прийнятих норм права та моралі особи, яка в майбутньому стає жертвою, є фактором, який виключає і посягання на життя.

е) ексцес дій злочинця (ситуація характеризується наявністю іншого протиправного діяння однієї зі сторін, необов'язково кримінально караного). У ситуаціях такого типу посягання передують захисні чи образливі дії однієї зі сторін у відповідь на дії іншої, які через такі образи призводять до ексцесу.

Наприклад, під час бійки, яка б закінчилась легкими тілесними ушкодженнями, одна з конфліктуючих сторін виказує тяжку образу у бік іншої, і у відповідь у стані, наближеному до афекту, вчиняється вже вбивство.

Ситуації ексцесу дій злочинця та протиправної поведінки жертви наявні у 27% з усіх проаналізованих нами випадків. Дослідження процесуальних документів, кримінальних справ минулих років та судової практики дозволяють зробити висновок, що часто, на практиці названі ситуації наявні «в чистому» вигляді, однак поширені і випадки, коли вони тісно пов'язані чи переплітаються між собою, утворюють більш складні ситуації, ніж наведено вище, що значною мірою утворює складність у їх запобіганні.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження дозволяє констатувати, що конкретна криміногенна ситуація має значний вплив на детермінацію умисного вбивства або замаху. Навіть з урахуванням всіх наявних особливостей злочинця та жертви, їх ролі та механізми поведінки розкриваються саме в конкретно визначеній обстановці, яка може значною мірою підвищити імовірність вчинення самого злочину або тяжкості його наслідків. З огляду на це, на нашу думку, запобіганню умисних вбивств та замахів на них може значною мірою сприяти детальний аналіз типових криміногенних ситуацій у цій сфері, з урахуванням яких, компетентні органи можуть передбачати, планувати та вживати запобіжні заходи на індивідуальному рівні.

Бібліографічні посилання

1. Вирок Білгород-Дністровського міськрайонного суду від 20.01.2011 № 1-177/11.
2. Вирок Зачепилівського місцевого суду Харківської області від 24.01.2011 року № 1-10.
3. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 23.01.2011 року № 1-75/11.
4. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 10.03.2011 року № 1-51/11.
5. *Голіна В.В.* Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи : навч. посібник. - Х., 1997.
6. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х., 2009.*

Киселев И. А. Обстановка совершения умышленного убийства або покушения: криминологический анализ. Рассмотрена обстановка совершения умышленного убийства или покушения на него в криминологическом аспекте. Осуществлен анализ отдельных элементов и особенностей обстановки (ситуации) совершения умышленного убийства. Определены роль и место преступника и жертвы умышленного убийства в конкретной обстановке, степень влияния обстановки на действия преступника и жертвы. Подана авторская классификация ситуаций, предшествующих умышленному убийству или покушению, на основе проведенного исследования приговоров суда и материалов криминальных дел прошедших лет.

Ключевые слова: *личность преступника, умышленное убийство, преступное поведение, криминогенная ситуация, обстановка совершения преступления.*

Kiselyov I. O. Situation of committing intentional murder or attempt murder: criminological analysis. The article examines the situation of committing murder or attempt murder in criminological aspects. The author has analyzed individual elements and features of

the situation (situation) of committing murder. The role and place of the offender and the victim's murder in a particular situation, the degree of impact on the environment of the offender and the victim. Served classification of situations that precede Murder or attempted on the basis of the study sentence and criminal past.

This study allows to conclude that a particular criminal situation has a significant impact on the determination of murder or assassination. The article substantiates that with all the available features of the offender and the victim, their role and mechanisms of behavior are revealed precisely defined specific conditions that can greatly increase the likelihood of the commission of the offense or the severity of its effects.

It is concluded that the prevention of murders and attacks on them can greatly facilitate detailed analysis of the typical criminogenic situation in this area, given that the competent authorities may provide, plan and take preventive measures at the individual level.

Keywords: *criminal identity, murder, criminal behavior, criminal situation, situation of crime.*

Надійшла до редакції 22.05.2014

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблемних питань використання спеціальних знань у процесі досудового розслідування. Розглянуто поняття, види та форми використання спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування.

Ключові слова: *спеціальні знання, тактичне забезпечення, тактика, досудове розслідування.*

Постановка проблеми. Одним із основних завдань кримінального судочинства є повне і швидке розкриття та розслідування злочинів, для вирішення якого слідчий повинен вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину. Вирішення цих завдань неможливо без застосування слідчими певних знань, умінь та навичок, що одержані під час професійної підготовки та практичної діяльності. Втім, для вирішення вказаних завдань недостатньо наявності лише юридичних знань, оскільки на сьогодні неможливо уявити сучасне досудове розслідування без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Звідси слідчий за своєю базовою підготовкою повинен володіти спеціальними знаннями в різних галузях права, а також криміналістики, судової медицини і психіатрії. Але розслідування у будь-якій кримінальній справі вимагає від нього також глибоких знань і в інших галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зважаю-